

УДК 344.13:368(477)

СИСТЕМА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

Світлана ВЛАДИМИРЕНКО,

здобувач

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

SUMMARY

This is an attempt to determine a system of crimes that violate functioning of the sphere of insurance.

Key words: insurance, sphere and kinds of insurance, crimes, kinds of crimes, crimes in the sphere of economic activity, crimes in the sphere of insurance.

АНОТАЦІЯ

У статті з огляду на особливості страхової сфери досліджено систему злочинів, які порушують її функціонування.

Ключові слова: страхування, сфера та види страхування, злочин, види злочинів, злочини у сфері господарської діяльності, злочини у сфері страхування.

Постановка проблеми. У ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Основне завдання в реалізації цих конституційних положень покладається на державу, на її соціальну функцію, яка полягає в створенні необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, участі у виробництві сукупного національного доходу тощо [1, с. 44]. Ця функція багато в чому реалізується завдяки соціальному захисту, який насамперед спрямований на попередження, пом'якшення або усунення наслідків настання різних життєвих ситуацій. Одним з основних завдань, спрямованих на удосконалення цієї функції держави, є необхідність правового регулювання, у тому числі й правового захисту страхової сфери, завданням якої передусім і є захист людини.

Виклад основного матеріалу. Кожна цивілізована держава зацікавлена в тому, щоб у суспільстві не відбувалися соціальні потрясіння, а розвиток країни йшов стабільно й планомірно. Саме тому загальна система страхування так важлива для еволюційного розвитку держави.

Один з основних видів такої діяльності – це фундаментальна основа державної системи соціального захисту населення, що уможливує матеріальне забезпечення і підтримку непрацездатних громадян за рахунок фондів, сформованих працездатними членами суспільства. У таких межах загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту (включаючи матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби; за повної, часткової або тимчасової втрати працездатності; втрати годувальника; безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом) за рахунок грошових фондів, що формуються відповідно до встановлених державою правил [2, с. 7–11].

Страхування також є однією з найважливіших складових ринкової моделі розвитку економіки та особливим видом економічної діяльності. Для продуктивного розвитку можливостей господарюючих суб'єктів у користуванні, володінні та розпорядженні різними видами власності в цієї моделі потрібна наявність окремої системи перерозподільних відносин, що дозволяє забезпечувати безперервність господарської діяльності таких суб'єктів шляхом надання їм страхового захисту під час настання несприятливих по-

дій. Тому кожен господарський суб'єкт об'єктивно зацікавлений в існуванні джерел компенсації заподіяного збитку, організації та надання йому страхового захисту під час настання несприятливих обставин. Саме у зв'язку із цим поряд зі страхувальником об'єктивно «виникає» і страховик, тобто юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, яка здійснює необхідну страхову діяльність. Саме тому такий напрям страхування стає необхідною складовою здійснення бізнесу (підприємницької діяльності). Передумовою виникнення страхових відносин між страхувальником і страхувальником служить страховий ризик як вірогідна і випадкова подія, під час настання якої може бути завдано шкоди застрахованим майновим інтересам страхувальника. Під страхуванням саме в такому значенні розуміється страхування, яке базується на відносинах «страхувальник – страховик», де як страховик виступає спеціалізована організація.

Саме цей вид такої діяльності іменується страхуванням у власному розумінні цього слова, тому що є окремим напрямом господарської діяльності (за виключенням загального взаємного страхування). До цього потрібно додати, що особливість цього виду страхування підкреслює і діяльність страховика, яка спрямована на отримання прибутку. Потрібно враховувати, що розвиток цього напрямку страхування отримав стрімкий розвиток на початку 90-х років минулого століття, але потім унаслідок підвищення вимог до фінансової стійкості певною мірою стабілізувався [3, с. 51], хоча удосконалення фінансового контролю продовжує залишатися актуальним.

Ще одна галузь страхування – це так зване особисте страхування, яке функціонує завдяки наданню сукупності видів страхування, де об'єктом страхування виступає майновий інтерес страхувальника, пов'язаний із життям, здоров'ям, подіями в житті окремої людини. Існують різні види особистого страхування (страхування життя, страхування від нещасних випадків і хвороб, медичне страхування).

Загалом певна сукупність стійких відносин між соціальними суб'єктами та інститутами, яка є відносно самостійною підсистемою людської діяльності, яка здійснюється у взаємопов'язаних соціально-економічних галузях, потребує необхідності в організаційно-правовому погодженні та розмежуванні їх діяльності; упорядкованості надання послуг; встановленні необхідної відповідальності за порушення встановлених правил та інше. Усе це додатково виділяє страхову сферу як соціально-економічну сферу.

При цьому необхідно враховувати, що на різних етапах історичного розвитку кожна сфера, у тому числі й страхова, має певну динаміку у своєму розвитку, яка може стосуватися напрямків її розвитку та діяльності, змісту й сутності страхових послуг тощо. Наприклад, у межах особистого страхування, поряд із традиційними видами страхування, сформувався і вид страхування, який не пов'язаний із категорією «шкода» як страхового випадку. Як така може розглядатися подія, яка, по-перше, може мати поступальний розвиток, по-друге, настання події не пов'язане із заподіянням шкоди життю і здоров'ю страхувальника. Це так зване накопичувальне (ощадно-накопичувальне, зворотно-накопичувальне) страхування. У результаті цього вже склалися дві гілки особистого страхування: страхування від нещасного випадку чи хвороби і накопичувальне страхування, або, згідно із іншим визначенням, страхування життя.

Також виникає необхідність у розмежуванні «споріднених» видів страхування. Наприклад, один і той же вид страхування в залежності від умов надання страхових послуг може підходитися до соціального страхування і страхування, яке відносять до комерційного страхування. Наприклад, медичне страхування в межах надання безоплатної медичної допомоги населенню, яку здійснюють відповідні організації, є різновидом державного соціального страхування. Водночас медичне страхування, наприклад, під час виїзду громадянина за кордон, може бути добровільним (комерційним).

Важливість та пряма соціальна спрямованість цієї сфери обов'язково потребує державно-правового регулювання її діяльності. Потрібно відмітити, що існуюче правове регулювання повинно носити комплексний характер. Саме такий характер правового регулювання визначається положеннями основних нормативно-правових актів, які діють у країні. Так, у положеннях ст. 46 Конституції України прямо закріплено право громадян на соціальний захист. У зв'язку із цим низкою законодавчих актів встановлена правова процедура здійснення страхової діяльності та державний контроль за такою діяльністю. Передбачена відповідальність за порушення встановлених правил здійснення страхової сфери.

Слід зазначити, що особливості цієї діяльності, організаційно-змістовні ознаки якої багато в чому визначаються існуючою моделлю соціального розвитку країни, мають відповідні публічно-правові підходи до її регулювання. Так, у моделі такого розвитку в колишньому СРСР, коли держава займала домінуюче положення в будь-якій сфері суспільного розвитку, взагалі не було базового законодавчого акту, який би визначав загальні положення щодо комплексного регулювання цієї діяльності. Існуючі тоді установи державного та іноземно-державного страхування, які були суто державними структурами та за багатьма показниками не мали самостійного правового статусу, не «вимагали» від держави необхідності визначення норм щодо прав й обов'язків цих суб'єктів. Окремі аспекти їх діяльності регулювались постановами Ради Міністрів СРСР і України, нормативними документами Держстраху та Укрдержстраху.

Демократична модель розвитку суспільства, ринкові основи в економіці, які зараз розвиваються, вимагають іншого підходу до змісту та сутності державно-правового регулювання її діяльності. Таке регулювання повинно носити комплексний характер і визначатися положеннями основних нормативно-правових актів, які діють у країні. Ці нормативно-правові положення повинні не тільки регу-

лювати суспільні відносини, існуючи в цій сфері, а й встановлювати державний контроль за цією діяльністю, у тому числі передбачати відповідальність за порушення встановлених правил здійснення діяльності в зазначеній сфері.

Загалом для проведення такого наукового аналізу комплексного правового регулювання страхової діяльності потрібно, хоча б попередньо, визначити організаційно-змістовні методи його здійснення. Складність цього полягає в тому, що мова йде про правове регулювання комплексної соціально-економічної сфери, яка за своєю змістовною та організаційною характеристиками потребує певною мірою спеціального регулювання. Тому правове регулювання у сфері страхування повинно здійснюватися за декількома напрямками. Один напрям – це прийняття загальних законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у цій сфері загалом. Другий напрям – це нормативно-правові акти, які в тій чи іншій мірі безпосередньо регулюють страхову діяльність за окремими видами та напрямками.

Зараз регулювання цієї сфери здійснюється положеннями Конституції України, міжнародно-правових документів, які імplementовані у вітчизняне законодавство або ратифіковані Верховною Радою України; законодавства правових галузей різного напрямку; правових документів Президента України, Кабінету Міністрів України та відповідних міністерств; нормативних актів органів місцевої виконавчої влади; нормативних актів органу, що згідно із законодавством України здійснює нагляд за страховою діяльністю тощо [5, с. 84].

Окремий напрям у правовому регулюванні – це встановлення відповідальності за найбільш суспільно небезпечні діяння в цій сфері. Наявність кримінальної відповідальності за такі дії дає державі змогу необхідним чином реагувати на злочинні прояви в цій сфері. Водночас комплексність та складність суспільних відносин, їх певна різноплановість, на що вище зверталась увага, створює певні складнощі в правовій оцінці таких діянь. У зв'язку із цим проаналізуємо докладніше проблему правової оцінки суспільно небезпечних діянь у страховій сфері.

Під час встановлення кримінальної відповідальності за такі дії також потрібно визначитися з низкою важливих питань. При цьому можна, на нашу думку, використовувати такий же підхід до цього виду правового забезпечення діяльності цієї сфери, який використовується і під час комплексного нормативно-правового регулювання функціонування в цій сфері. Тому і тут можливо визначити різні законодавчі приписи, які регулюють ці питання за різним рівнем та напрямками. Це надасть можливість більш комплексно використовувати (наприклад, у законодавстві про кримінальну відповідальність) положення господарського законодавства [6, с. 46–49].

Для загального визначення та систематизації злочинів у сфері страхування, розподілу їх на види тощо потрібно використовувати різні критерії та ознаки. При цьому слід враховувати такі показники, які визначаються змістом суспільних відносин, що повинні охоронятися положеннями кримінального права. Уже в умовах сучасного соціально-політичного реформування подібний підхід, що показав свою необхідну змістовність, був розроблений у наукових працях Є.Л. Стрельцова [7, с. 163–174]. Враховуючи саме такий підхід, можна виділити такі групи зазначених злочинів. Перша група – це загальні злочини у сфері страхування. Ця група злочинів може включати в себе злочини різної спрямованості, які можуть порушувати її діяльності.

Наприклад, це можуть бути злочини, які посягають на загальні організаційні підвалини функціонування цієї сфери; власність підприємств та установ, які в ній працюють; господарську діяльність, яка здійснюється в цій сфері, та господарську діяльність окремих груп підприємств, які в ній працюють, та інші.

Наступна класифікація, яка багато в чому зумовлена попереднім загальним визначенням цієї групи злочинів, може одночасно мати різні підходи (наприклад, група злочинів проти державних видів страхування; група злочинів проти страхування як виду відокремленої господарської діяльності; а також група злочинів, які можуть вчинятися під час особистого страхування). Потрібно відмітити, що під час класифікації таких злочинів слід враховувати, на нашу думку, не тільки, говорячи з позицій кримінального права, групи поєднаних суспільних відносин, яким завдається шкода вчиненням відповідних суспільно небезпечних діянь. Свій вплив на визначення і кваліфікацію таких злочинів може мати категорія осіб, які їх вчиняють, що буде визначати свій підхід до визначення злочинів у цій сфері.

Також потрібно враховувати, що, наприклад, під час визначення групи злочинів, які можуть вчинятися у сфері господарської діяльності, необхідно звернути увагу насамперед на співвідношення господарської сфери та сфери господарювання, а отже, визначити ті злочини, які можуть вчинятися під час страхування як виду господарської діяльності. Можливо використання й інших ознак для визначення та систематизації злочинів у сфері господарської діяльності.

Висновки. Визначення злочинів у сфері страхування сприятиме вирішенню низки важливих проблем, пов'язаних із правовим захистом та відповідним правовим регулюванням діяльності цієї сфери. Розуміючи, що можливості кримінального законодавства не повинні виступати як основний засіб державного впливу на господарську діяльність, потрібно також зазначити, що наявність кримінальної відповідальності, яка встановлюється за найбільш

небезпечні діяння під час здійснення такої діяльності, є певним чином необхідною. При цьому встановлення та застосування кримінальної відповідальності [8, с. 24–25] за окремі групи злочинів загалом завжди повинно бути обґрунтованим [9, с. 10–12], що постійно потрібно враховувати під час розробки теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності.

Список використаної літератури

1. Гвасалія Д.С. Соціальна функція держави та її складові / Д.С. Гвасалія // Економіка і регіон. – 2011. – № 2 (29). – С. 42–46
2. Говорушко Т.А. Страхові послуги : [навч. посібник] / Т.А. Говорушко. – 2-ге видання, перероблене та доповнене. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 344 с.
3. Страхування : [підручник] / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
4. Архипов А.П. Личное страхование / А.П. Архипов // Основы страховой деятельности : [учебник] / [А.П. Архипов, С.Б. Богоявленский, Ю.В. Дюжев и др.] ; отв. ред. проф. Т.А. Федорова. – М. : БЕК, 1999. – 724 с.
5. Бабенко В. Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинутих країнах / В. Бабенко // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 82–87.
6. Хозяйственное право Украины : [учебник] / под. ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 464 с.
7. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти / Є.Л. Стрельцов ; передмова Дж. Мегхема. – О. : Астропринт, 2000. – 476 с.
8. Готтфредсоне М. Загальна теорія злочину : [наукове видання] / М. Готтфредсоне, Т. Генші ; переклад з англ. Н. Бордукової. – Х. : Акута, 2000. – 325 с.
9. Митрофанов І.І. Теоретичні проблеми механізму реалізації кримінальної відповідальності : [монографія] / І.І. Митрофанов. – Кременчук : Видавництво ПП Щербатих О.В., 2010. – 520 с.